

بررسی راهبرد های توانمند سازی فرهنگی در مناطق حاشیه نشین شهر اصفهان

سیامک مهابادی

دانشجوی دکتری رشته جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، واحد دهقان، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

منصور حقیقتیان^۱

دانشیار گروه جامعه‌شناسی، واحد دهقان، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

علیرضا شیروانی

دانشیار گروه مدیریت، واحد دهقان، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

ناصر حجازی

استادیار گروه جامعه‌شناسی، واحد دهقان، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۱/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۰۳

چکیده

امروزه فقر در ابعاد مختلف عامل حاشیه‌نشینی برخی افراد در کلان‌شهرها می‌گردد که عامل معضلات بسیار و سلب حق شهروندی در مورد آن‌ها شده است. هدف اصلی این پژوهش ارائه راهبردهای توانمندسازی فرهنگی در مناطق حاشیه‌نشین شهر اصفهان است. شناسایی قابلیت‌ها و محدودیت‌های حاشیه‌نشینان برای دستیابی به راهبردهای توانمندسازی آنان بسیار مؤثر است. روش تحقیق حاضر آمیخته‌ای از روش توصیفی-پیمایشی مبتنی بر تکنیک سوات است. شیوه گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای و مصاحبه با کارشناسان و مسئولان شهرداری اصفهان است. در یافته‌های حاصل از کدگذاری اولیه تحقیق، تعداد ۱۶ نقطه قوت فرهنگی، ۲۳ مورد از نقاط ضعف، ۲۵ فرصت و ۲۲ عامل از تهدیدهای فرهنگی به دست آمد. بر اساس ماتریس ارزیابی عوامل درونی و بیرونی، نتایج نشان می‌دهد که منطقه شماره (۱۰) شهرداری برخلاف منطقه ۱۲ و ۱۴ شهرداری که در وضعیت نامناسب و رو به ضعف قرار داشته‌اند، در وضعیت مناسب قرار دارد و می‌توان با به‌کارگیری استراتژی تهاجمی رشد و توسعه در جهت حداکثر رساندن فرصت‌ها استفاده نمود. در مقابل با استفاده از استراتژی رقابتی و تدافعی، نیاز شدیدی به ارزیابی مجدد، اصلاح ساختار و سیاست‌های راهبردی در مورد حاشیه‌نشینان ناحیه ۱۲ و ۱۴ شهرداری احساس می‌شود.

واژگان کلیدی: راهبرد، توانمند سازی فرهنگی، مناطق حاشیه نشین، شهر اصفهان

^۱ نویسنده مسئول : mansour_haghighatian@yahoo.com

مقدمه

حاشیه‌نشینی با مفاهیم آلونک‌نشینی، زاغه‌نشینی، محله‌های تهی‌دست‌نشین، ساخت‌وسازهای غیراستاندارد غیرقانونی و محروم از تجهیزات اولیه (آب، برق، فاضلاب) خدمات شهری مستقر در حاشیه‌ی شهرها. اسکان غیررسمی، سکونت‌گاه‌های غیررسمی اجتماعات آلونکی، زورآباد، حصیرآباد، حلبی‌آباد، مفت‌آباد، یافت‌آباد، یاغی‌آباد و اصطلاحاتی از قبیل گودنشین زاغه‌نشین تعریف شده است. گروه‌های مزبور بنا بر عوامل جاذبه و دافعه تصمیم به اقامت در مناطق حاشیه را تجربه می‌نمایند (ذوالفقاری، ۱۳۹۹). با توجه به اینکه حدود ۲۰ درصد از جمعیت شهری ایران در سکونتگاه‌های غیررسمی، ناکارآمد و فرسوده زندگی می‌کنند. در سند ملی راهبردی احیاء، بهسازی و نوسازی و توانمندسازی بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری به افزایش توان اجتماعی-اقتصادی و فرهنگی ساکنان برای اداره زندگی خود و مشارکت در فرایند ساماندهی محدوده‌ها و محله‌های هدف تأکید شده است (توکلان و مهری، ۱۳۹۶). راهبرد توانمندسازی^۱ مناسب‌ترین راه‌حل در ساماندهی حاشیه‌نشینی است (سلطانی، ۱۳۸۲؛ صرافی، ۱۳۸۷؛ قرخلو و میره، ۱۳۸۶، نارایان، ۲۰۰۲) از این رو این راهبرد بر بهبودی شرایط زندگی جوامع فقیر تأکید دارد و به مردم این فرصت را می‌دهد که محل زندگی خود را با توجه به نیازهایشان بهبود بخشند. از طرف دیگر، توانمندسازی فرهنگی^۲ به‌عنوان توانمندسازی ساکنین به لحاظ ارزش‌ها، هنجارها، باورها، رسوم، ادبیات شفاهی مطرح شده و در مبانی فرهنگی قانون اساسی، سند چشم‌انداز بیست‌ساله، نقشه‌ی مهندسی فرهنگی در توانمندسازی فرهنگی ساکنین مناطق مختلف مورد تأکید قرار گرفته است (برقی، ۱۳۹۹).

در تحقیقات داخل کشور به برخی عوامل اقتصادی و اجتماعی اثرگذار در مورد حاشیه‌نشینی اشاره گردیده است. از اقتصادی؛ بزی، کیانی و صفرزایی (۱۳۹۶) در پژوهش پیمایشی با عنوان «ارزیابی راهبرد توانمندسازی حاشیه‌نشینان در بهسازی شهر زابل» به بررسی مهم‌ترین مشکل حاشیه‌نشینان در بهسازی محله پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان داد که بیشتر محله‌ها در وضعیت خیلی ضعیف تا متوسط از نظر

^۱.Enabling

^۲.cultural empowerment

63..... بررسی راهبرد های توانمند سازی فرهنگی در مناطق حاشیه نشین شهر اصفهان

توانمندسازی قرار دارند و عامل اقتصادی اثرگذار مانند بیکاری حاشیه‌نشینان باعث عدم پرداخت نقدی هزینه بهسازی محله‌ها شده بود. ایجاد اشتغال پایدار و درآمد ثابت از راهکارهای توانمندسازی حاشیه‌نشینان زابل مورد تأکید قرار گرفت. همچنین، عباسی (۱۳۹۹) در پژوهش پیمایشی با عنوان «برنامه‌ریزی راهبردی به منظور توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی» نشان داد؛ مهم‌ترین عامل قوت؛ پایین بودن هزینه خانوارها، مهم‌ترین عامل ضعف؛ وجود زمینه‌های شکل‌گیری اشتغال کاذب و غیررسمی، مهم‌ترین عامل فرصت؛ سنددار کردن پلاک‌های مسکونی و مهم‌ترین عامل تهدید؛ گرایش کودکان لازم‌التعلیم به ترک تحصیل جهت ورود به بازار کار غیررسمی و کمک به تأمین مالی خانواده است. در تحقیق دیگر؛ توکلان و مهری (۱۳۹۶) در تحقیقی با عنوان «توانمندسازی ساکنان مناطق حاشیه‌نشین» معتقد بودند؛ نقش مسائل اقتصادی در حاشیه‌نشینی به‌عنوان نتیجه معضلات اجتماعی و اقتصادی مانند بزهکاری بسیار مهم است. در این رابطه توانمندسازی علاوه بر توجه به جنبه‌های کالبدی که از راه مشارکت برای ارتقاء محیط کالبدی محقق می‌شود، به جنبه‌های اجتماعی (ارتقاء اجتماعی) و اقتصادی (توانمندسازی اقتصادی) نیز توجه می‌شود و راهبرد تحقق این هدف‌ها سازمان‌دهی اجتماعی و مشارکت عمومی در همه زمینه‌هاست. همچنین محمدی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «بررسی مؤلفه‌های مؤثر کلان اقتصادی بر روند حاشیه‌نشینی بعد از انقلاب اسلامی» سه شاخص مهاجرت، اشتغال غیررسمی و مسکن نامناسب با زیرشاخه‌های آنها، به‌عنوان مؤلفه‌های کلان اقتصادی مؤثر بر پدیده حاشیه‌نشینی موردبررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که رشد حاشیه‌نشینی در طول دوره موردبررسی، با روند نوساناتی در حال افزایش است و نوسانات بازار مسکن در سال ۱۳۷۵ به اوج خود رسیده است.

از عوامل اجتماعی؛ شمعی، ملکان و صادقی (۱۳۹۳) در تحقیقی با عنوان «راهبردهای توانمندسازی حاشیه‌نشینان شهری» که با روش پیمایشی در مورد شهروندان شهرکی در شهر سقز اجرا نموده‌اند، نشان داد وضعیت موجود منطقه حاشیه‌نشین بر اساس ماتریس ارزیابی درونی و بیرونی در وضعیت متوسط قرار دارد. برگزاری کارگاه توجیهی برای مدیران شهری در جهت اجرای طرح توانمندسازی و ساماندهی و تشکیل کمیته ویژه توانمندسازی و ساماندهی به‌عنوان مهم‌ترین راهبرد در نظر گرفته شد. در تحقیق دیگر، فتح زاده و زاهد زاهدانی (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «توانمندسازی محلات حاشیه‌نشین» که با روش

توصیفی و تحلیلی با تکنیک سوات انجام گرفت ۲۵ نفر از کارشناسان سازمان‌ها و اساتید دانشگاه را مورد بررسی قرارداد. ارزیابی عوامل داخلی و خارجی نشان داد که شاخص‌های اجتماعی-فرهنگی مهم‌ترین عامل در توانمندسازی محلات تلقی شده و استفاده از توان بالای مشارکتی ساکنان محلات در اجرای طرح‌ها و پروژه‌های عمرانی در راستای ساماندهی بافت‌های فرسوده و به‌سازی محلات، اجرای مانورهای بلایای طبیعی با رویکرد آگاه‌سازی ساکنین محله با نمره، رعایت اصول فنی و مهندسی در ساخت‌وساز واحدهای مسکونی و نظارت دقیق مهندسان ناظر مهم‌ترین برنامه‌های اقدامی توانمندسازی محلات شناخته شد. در ادامه؛ حیدری و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «بررسی چالش‌های حضور روستاییان در نواحی حاشیه‌ای شهری» که با روش پیمایش انجام پذیرفت، تعداد ۳۸۳ نفر از شهروندان شهر زابل مورد بررسی قرارداد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که وضعیت کیفیت زندگی شهروندان بعد از مهاجرت روستاییان به شهر کاهش یافته است. مولفه‌های تحولات رفتاری و سبک زندگی و محدودیت‌های اشتغال از عوامل تشدیدکننده مسئله بوده؛ لذا برنامه‌ریزی جهت رفع چالش‌های مهم در شهر و ایجاد نهادی برای سازمان‌دهی جریان‌های مهاجرتی به‌عنوان راه‌حل‌های ممکن پیشنهاد گردید. همچنین، سید حسین زاده یزدی و یعقوبی (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «بررسی علل و پیامدهای حاشیه‌نشینی در کلان‌شهرهای کشور» تعداد ۴۰۰ نفر از شهروندان ۴۲ محله شهر مشهد که به‌صورت نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب گردیده بود را مورد بررسی قرارداد. نتایج پژوهش نشان داد که عواملی مانند پیدا کردن کار، قیمت پایین منزل و هزینه پایین زندگی و همچنین مسئله ازدواج باعث مهاجرت به حاشیه شهر بوده است. از معضلات حاشیه‌نشینی، مسائل امنیتی، مقوله سلب آرامش و کمبودهای رفاهی، ساخت‌وسازهای غیراصولی و فقدان امکانات فیزیکی مطرح گردید. جلب اعتماد ساکنین برای مشارکتی‌ها راهکارهای اعتمادزا از راه‌حل‌های پیشنهادی در تحقیق بوده است.

در تحقیق؛ رحیمی، رضا پور سردره، موزن نسب و بدیعی (۱۳۹۹) با عنوان «آسیب اجتماعی بافت‌های فرسوده، حاشیه‌نشینی» نشان داد که مناطق حاشیه‌نشین از مناطق پرخطر محسوب می‌گردد؛ لذا شهر به‌عنوان نظامی است متشکل از عناصر انسانی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی-فرهنگی که در برنامه‌ریزی برای بهسازی آن، برنامه‌ریز برای اجرای طرح‌های موفق باید حتماً روابط ساختاری میان عنصر سیستم را

65..... بررسی راهبرد های توانمند سازی فرهنگی در مناطق حاشیه نشین شهر اصفهان

در نظر گرفت. توجه به این مهم در بهسازی بافت های فرسوده باعث رشد شهر متوازن و پویا می گردد. در تحقیق دیگر، آریا فر و خواجه سروی (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «حاشیه نشینی و تأثیر آن بر توسعه سیاسی - اجتماعی در کلان شهر تهران» که با روش پیمایش انجام گرفته تعداد ۳۶۸ نفر از ساکنان حاشیه نشین شهر تهران را مورد بررسی قرار دهد. یافته های تحقیق نشان می دهد؛ حاشیه نشینی با تقلیل کیفیت زندگی باعث کند شدن توسعه اجتماعی - سیاسی شده است. در بیشترین و قوی ترین تأثیر حاشیه نشینی بر توسعه سیاسی - اجتماعی، می توان به تأثیر مستقیم متغیر آموزش، مشارکت سیاسی، کیفیت زندگی، عدالت و برابری و سرمایه اجتماعی اشاره کرد. در مجموع متغیرهای موجود در این تحقیق می تواند تا ۷۵ درصد میزان تأثیر حاشیه نشینی بر توسعه سیاسی - اجتماعی را توضیح دهند. ذوالفقاری (۱۳۹۹) در پژوهش دیگر با عنوان «تحلیل عوامل مؤثر بر آسیب های اجتماعی در ساختار کالبدی محلات حاشیه نشین شهر یزد» که به روش پیمایش انجام گرفت نشان داد؛ بیکاری، پایین بودن سطح درآمدی خانواده (پدر و فرزند ذکور) و کیفیت مسکن مهم ترین عوامل مؤثر بر شکل گیری آسیب های اجتماعی در محلات حاشیه نشین شهر یزد بوده اند. بر اساس نتایج میان مهاجرت و آسیب های اجتماعی رابطه معناداری وجود نداشته است و اعتماد و اطمینان به همسایه در مناطق حاشیه نشین مؤثرترین شاخص بر امنیت اجتماعی بوده است. در ادامه، برقی (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر برنامه های توانمندسازی در مناطق حاشیه نشین در افزایش مشارکت اجتماعی» که به روش پیمایشی انجام داده است، نشان داد که بین توانمندسازی و مشارکت اجتماعی رابطه مثبت وجود دارد. توانمند کردن مناطق حاشیه نشین و دادن برخی امتیازات می تواند تأثیرات بسیار مؤثری بر افراد ساکن در این محله ها با خود به همراه داشته و موجب مشارکت اجتماعی آن ها شود. در تحقیقات خارج از کشور می توان به تحقیق دابوویک و اسلیوزاس و فلیک^۱ (۲۰۱۴) اشاره نمود که جلوگیری از افزایش توسعه شهرک ها در کشورهای کمتر توسعه یافته مانند ترکیه به دلیل مشکلات اجتماعی و زیست محیطی را مطرح می نمایند. در تحقیق دیگر، آگیلار و سانتوس^۲ (۲۰۱۴) به

¹ Dabovik and Sliozas and Flick

².Aguilar and Santos

تجزیه و تحلیل اثر استفاده از سیاست زمین در شهر مکزیک و برای کنترل گسترش شهرک‌های غیررسمی در مناطق حومه‌ی شهری و تأثیرات زیست‌محیطی آن پرداخته‌اند. آن‌ها استدلال کرده‌اند؛ روش‌های به‌کاررفته همچون حفاظت از سرزمین^۱ توسط دولت‌های محلی نتوانسته از گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی در مکزیک و جلوگیری کند. ویکتور^۲ (۲۰۱۵) در مطالعه‌ای تحت عنوان چالش‌های حذف سکونتگاه‌های غیررسمی در آفریقا به شناسایی موانعی که بر معیشت، حکمروایی خوب، امنیت مالکیت و پایداری اعضای اجتماع، تأثیر منفی برجای می‌گذارد، می‌پردازد. در ادامه، خلیفا^۳ (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان «ارتقاء استراتژی تکامل سکونتگاه‌های غیررسمی در مصر: از سهل‌انگاری تا توسعه مشارکتی» اشاره کرد. نتایج نشان داده است که موضوع سکونتگاه‌های غیررسمی یک چالش بین‌المللی است؛ هرچند اقدامات مؤثر در مصر برای مهار رشد سکونتگاه‌های غیررسمی با استفاده از روش‌های نوین توسعه مشارکتی و سیاست‌های مسکن باهدف ارائه سرپناه مقرون‌به‌صرفه به فقراى شهری گام‌های مؤثر در بهبود سکونتگاه‌های غیررسمی بوده است. همچنین در تحقیق دیگر، چاکرابورتی و همکاران^۴ (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان «داده‌های در دسترس برای سکونتگاه‌های غیررسمی» معتقدند دسترسی به داده‌های اسکان غیررسمی در فضا از نظر قانونی و کیفیت وجود اطلاعات در مورد آن‌ها در طول تاریخ محدود بوده است. با این حال، به‌منظور استفاده از داده‌ها، نیازمند ورودی و منابع، فعالیت‌های و خروجی و نتایج است. درنهایت، با استفاده از نمونه‌هایی از فعالیت‌های در حال انجام در بمبئی، نشان می‌دهد که چگونه دسترسی به منابع داده‌ها، می‌تواند برای درک شهرنشینی و یکپارچه‌سازی بهتر سکونتگاه‌های غیررسمی به مدیریت و برنامه‌ریزی فرآیندهای رسمی شهری کمک کند.

نظریه‌های متعددی درباره مسئله تحقیق مطرح گردیده است؛ لی^۵ (۲۰۰۰) توانمند کردن رزمینه‌ای برای افزایش گفتگوها، تفکر انتقادی در گروه‌های کوچک می‌داند و اشاره می‌کند که اجازه دادن به

^۱ Conserve Land

^۲ Victor

^۳ Khalifa, M

^۴ Chakraborty A. Wilson, B. Sarraf, S. Arnab Jana, A

^۵ Lee

67 بررسی راهبرد های توانمند سازی فرهنگی در مناطق حاشیه نشین شهر اصفهان

فعالیت‌هایی برای حرکت به فراسوی تسهیم، تقسیم و پالایش تجربیات، تفکر، دیدن و گفتگوها از اجزای اصلی توانمند کردن است. از طرف دیگر فیتزمن^۱ (۲۰۰۰) در مدل ارزشیابی توانمند ساز پنج مرحله‌ای خود شامل «بررسی موجودی؛ تعیین اهداف؛ گسترش راهبردها؛ فرایند مستندسازی و اجتماع پویایی یادگیران» به پنج راهبرد آموزش، تسهیلگری، حمایت، آشکارسازی و آزادسازی تأکید می‌نماید. آنچه مسلم است، رویکرد توانمندسازی با محور قرار دادن مردم و سازمان‌های غیردولتی، توسعه را از پایین به بالا و از درون جامعه به پیش می‌برد. محلی‌گرایی، سازمان‌های غیردولتی و مردم محلی از جمله مهم‌ترین متغیرهای توسعه مردمی هستند (مراد زاده و همکاران، ۱۳۹۷). هرچند باید اذعان نمود، توانمندسازی اجتماع محور، اصطلاحی است که از تلاقی چندین رشته، روانشناسی اجتماعی، آموزش سلامت، سازمان‌دهی اجتماعی و مددکاری اجتماعی وارد بحث توسعه اجتماعی شده است. اصولاً توانمندسازی اجتماع محور و ارتباط آن با توسعه محلی، رویکردی غیرمتمرکز و مشارکتی است و به نوعی مکمل ارتقا بخشی است که در رابطه با تأمین حق مالکیت و توسعه اقتصادی در محله‌های فقیرنشین، علاوه بر مشارکت در ساخت و ساز محله (توانمندسازی اقتصادی) ضرورت درگیر شدن ساکنان محله در فرآیند برنامه‌ریزی (توانمندسازی اجتماعی) برای تشخیص اولویت‌های اقدام و حمایت در اجرا را ضروری می‌داند (کلانتری، ۱۳۹۷). در این رابطه ابرکرومبی معتقد است که دانش شهرسازی به نوعی فراتر از علوم مهندسی، اقتصاد و پزشکی است و بیان می‌کند که شهر بسان موجود زنده، اجتماعی هماهنگ از عناصر هنری است (رحیمی، رضا پور سردره، موزن نسب و بدیعی، ۱۳۹۹). با امحاء نظر به پیشینه تحقیقات و مبانی نظری مطرح‌شده، مشخص شد که سیاست‌ها و راهکارهای متفاوتی برای کنترل و کاهش حاشیه‌نشینی در جهان ارائه‌شده، اما این تحقیقات به‌طور جامع به توانمندسازی فرهنگی در مناطق حاشیه‌نشین نپرداخته است لذا؛ هدف این تحقیق کیفی و عمیق، بررسی مهم‌ترین نقاط قوت و ضعف؛ فرصت‌ها و تهدیدهای توانمندسازی فرهنگی در مناطق حاشیه‌نشین شهر اصفهان می‌باشد.

¹Fiterman

روش‌شناسی تحقیق

روش تحقیق حاضر کاربردی است و تحقیق حاضر روش تحقیق آمیخته‌ای از روش توصیفی-پیمایشی است. شیوه گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای و مصاحبه با کارشناسان و مسئولان شهرداری اصفهان انجام پذیرفته و تعداد ۴۳ نفر از جامعه قابل دسترس به عنوان نمونه هدفمند مورد مصاحبه قرار گرفتند. در روش نمونه‌گیری هدفمند، به‌عنوان مهم‌ترین نوع نمونه‌گیری غیر تصادفی، نمونه برحسب قضاوت فرد و هدف تحقیق انتخاب (گرونوالد^۱، ۲۰۰۴) شد. این تعداد نمونه تا رسیدن به اهداف نهایی پژوهش و اشباع نظری ادامه یافت و مورد مصاحبه نیمه ساختاریافته قرار گرفتند. همچنین برای تحلیل داده‌ها از تکنیک «سوات»^۲ استفاده شده است. مراحل اجرای پژوهش طی چهار مرحله یا دوره انجام گرفت؛ در دوره نخست، از افراد مورد مطالعه (متخصصین در رشته‌های مختلف) به‌وسیله پرس و جوی کتبی در مورد مسائل خاص سؤال می‌شود، سپس، از نظرات کارشناسان و مسائل و رویدادهایی که تعیین شده بود، یک لیست تهیه گردید. در مرحله دوم، لیست تهیه‌شده در اختیار متخصصین قرار گرفت تا نسبت به سؤالات اظهارنظر نمایند. در مرحله سوم، سؤالات و نکات مورد اختلاف جهت توضیحات مجدد برای متخصصین ارسال گردید و نهایت در گام چهارم نتایج نهایی با توافق اکثریت آراء شناسایی گردید.

یافته‌ها

آمار توصیفی نشان داد که از مجموع ۴۳ مشارکت‌کننده، تعداد ۲۵ نفر مرد و ۱۸ نفر زن بوده است. در گروه سنی پاسخگویان مشخص گردید که ۲۷ درصد در گروه سنی ۲۰ تا ۳۰ سال، ۳۳ درصد بین ۳۱ تا ۴۰ سال، ۲۷ درصد بین ۴۱ تا ۵۰ سال و ۱۲ درصد در گروه سنی ۵۱ تا ۶۰ سال قرار داشته‌اند. همچنین بررسی‌ها نشان داد که ۱۵ درصد از پاسخگویان دارای مدرک دیپلم، ۶ درصد فوق‌دیپلم، ۵۲ درصد لیسانس، ۱۸ درصد فوق‌لیسانس و ۹ درصد مدرک دکتری را اخذ نموده‌اند. از طرف دیگر به لحاظ سمت پاسخگویان مشخص شد که ۳۰ درصد مدیرعامل سمن و خیریه، ۴۸ درصد مدیر و ۲۱

¹ Grunwald

² SWOT

69..... بررسی راهبرد های توانمند سازی فرهنگی در مناطق حاشیه نشین شهر اصفهان

درصد در مرتبه کارشناس بوده‌اند. همچنین از نظر شغل نتایج بررسی ها، حاکی از آن است که ۸۲ درصد از پاسخگویان کارمند، ۱۲ درصد شغل آزاد، ۳ درصد دانشجو و ۳ درصد کارگر بوده‌اند. همان طور که در جدول شماره (۱) آمده است، از بین عوامل درونی؛ مهم ترین نقاط قوت در مورد حاشیه نشینان شهر اصفهان به دست آمد. برای تعیین مؤثرترین مؤلفه بر توانمندسازی محلات در مناطق حاشیه نشین و تعیین مناسب ترین راهبرد برای غلبه بر مسائل و مشکلات از مجموع امتیاز وزنی استفاده شده است.

جدول شماره (۱) ماتریس ارزیابی نقاط قوت بعد فرهنگی

نمره منطقه			کد نشاتگر	عوامل درونی: نقاط قوت	
۱۰	۱۲	۱۴			
۰/۰۹	۰/۰۹	۰/۰۶	S14	وجود خرده فرهنگ های غنی	۳ ۲ ۱
۰/۱۱	۰/۰۸	۰/۰۵	S15	وجود عوامل فرهنگی هویت بخش	
۰/۰۸	۰/۰۸	۰/۰۵	S16	وجود نهادهای فرهنگی فعال (فرهنگسرا - کانون های فرهنگی)	
۰/۰۱	۰/۰۱	۰/۰۳	S17	وجود جاذبه میراث فرهنگی (برج کبوتر)	
۰/۱۱	۰/۱۱	۰/۱۱	S18	وجود برنامه های مذهبی مناسکی	
۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۴	S19	شخصیت های فرهنگی تأثیر گذار	
۰/۰۷	۰/۰۷	۰/۱۱	S20	ارزش ها و هنجار های قومی	
۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	S21	سادگی و صداقت ساکنین	
۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۴	S22	تعهدات دینی در برخی از ساکنین	
۰/۱۰	۰/۰۷	۰/۰۷	S23	وجود افراد دلسوز و کم توقع در امور فرهنگی	
۰/۰۷	۰/۰۷	۰/۰۵	S24	وجود فرهنگ شفاهی قوی (اشعار - قصه ها - نقالی - ضرب المثل ها)	
۰/۱۵	۰/۱۵	۰/۰۷	S25	وجود مساجد - حسینیه - امامزاده و هیئت های مذهبی	
۰/۰۷	۰/۰۵	۰/۰۷	S26	بازی های قومی محلی	
۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۵	S27	توجه به مسائل فرهنگی توسط خانواده	
۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	S28	وجود تشکل های غیردولتی در حوزه ی فرهنگ	
۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۴	S29	وجود فرهنگسرا کتابخانه	

همان طور که در جدول شماره (۱) ملاحظه می گردد، نتایج نشان می دهد که از نقاط قوت که بیشترین امتیاز را به دست آورده است می توان به «وجود عوامل فرهنگی هویت بخش، وجود برنامه های مذهبی مناسکی و وجود مساجد - حسینیه - امامزاده و هیئت های مذهبی» در مناطق سه گانه (۱۰، ۱۲ و ۱۴) اشاره نمود. همان طور که در جدول شماره (۲) آمده است، از بین عوامل درونی؛ مهم ترین نقاط ضعف در

۷۰... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال شانزدهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۱

مورد حاشیه‌نشینان شهر اصفهان به دست آمد. برای تعیین مؤثرترین مؤلفه بر توانمندسازی محلات در مناطق حاشیه‌نشین و تعیین مناسب‌ترین راهبرد برای غلبه بر مسائل و مشکلات از مجموع امتیاز وزنی استفاده شده است.

جدول شماره (۲) ماتریس ارزیابی نقاط ضعف بعد فرهنگی

نمره منطقه			کد نشانه	عوامل درونی: نقاط ضعف	پوشش فرهنگی
۱۰	۱۲	۱۴			
۰/۰۹	۰/۰۶	۰/۰۶	W37	ضعف برنامه‌های فرهنگی اوقات فراغت	
۰/۰۷	۰/۰۷	۰/۰۵	W38	ضعف فرهنگ شهروندی	
۰/۰۶	۰/۰۴	۰/۰۶	W39	عدم پایبندی به هنجارها	
۰/۰۵	۰/۰۲	۰/۰۵	W41	نرخ باسوادی پایین	
۰/۰۷	۰/۰۷	۰/۰۷	W42	تعارض فرهنگی	
۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۲	W43	ضعف هویت فرهنگی دختران	
۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۵	W45	ضعف توجه به مسائل فرهنگی و هویت‌بخش	
۰/۰۸	۰/۰۸	۰/۰۵	W46	ضعف کارایی افراد صاحب نفوذ در اجرای برنامه‌های فرهنگی	
۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۸	W48	ترکیب فرهنگی ناموزون به دلیل وجود اقوام - اتباع	
۰/۰۶	۰/۰۴	۰/۰۴	W49	تنش‌های اجتماعی فراوان به دلیل شکاف فرهنگی بین ساکنین	
۰/۱۰	۰/۰۷	۰/۰۷	W50	تعارض مذهبی و فعالیت فرق مختلف	
۰/۱۵	۰/۱۱	۰/۱۱	W55	افت ارزش‌های مذهبی اخلاقی	
۰/۱۰	۰/۰۷	۰/۱۰	W56	ضعف تفکیک اتباع در مدارس	
۰/۰۸	۰/۰۵	۰/۰۵	W57	پایین بودن سرانه مطالعه	
۰/۰۴	۰/۰۶	۰/۰۶	W58	کمبود مراکز آموزش تحصیلی و مدارس	
۰/۰۹	۰/۰۹	۰/۰۶	W59	ضعف وجود کتابخانه به نسبت جمعیت	
۰/۰۹	۰/۰۹	۰/۰۶	W60	ضعف وجود کانون‌های فرهنگی	

همان‌طور که در جدول شماره (۲) ملاحظه می‌گردد، نتایج نشان می‌دهد که از نقاط قوت که بیشترین امتیاز را به دست آورده است می‌توان به « ضعف برنامه‌های متنوع فرهنگی در مساجد؛ افت ارزش‌های مذهبی اخلاقی و ضعف تفکیک اتباع در مدارس » در مناطق سه‌گانه (۱۰، ۱۲ و ۱۴) اشاره نمود. از طرف دیگر، همان‌طور که در جدول شماره (۳) آمده است، مهم‌ترین عوامل بیرونی (فرصت‌ها) در مورد حاشیه‌نشینان شهر اصفهان به دست آمد. برای تعیین مؤثرترین مؤلفه بر توانمندسازی محلات در مناطق حاشیه‌نشین و تعیین مناسب‌ترین راهبرد برای غلبه بر مشکلات از مجموع امتیاز وزنی استفاده شده است.

71 بررسی راهبرد های توانمند سازی فرهنگی در مناطق حاشیه نشین شهر اصفهان

جدول شماره (۳) ماتریس ارزیابی فرصت های بعد فرهنگی

نمره منطقه			کد نمایشگر	عوامل بیرونی: فرصت ها
۱۰	۱۲	۱۴		
۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	O28	ایجاد سالن سینما و تئاتر با همکاری اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی و بخش خصوصی
۰/۰۴	۰/۰۶	۰/۰۴	O29	استفاده از تنوع فرهنگی مهاجرین
۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۵	O30	ارتقاء آگاهی ها و سطح فرهنگی و توانمندسازی از طریق کارگاه‌های آموزشی توسط دستگاه‌ها
۰/۰۹	۰/۰۹	۰/۰۹	O31	توجه به اجرای مهندسی و پیوست فرهنگی در مناطق حاشیه‌نشینی
۰/۰۵	۰/۰۸	۰/۰۵	O32	توجه به آسیب‌شناسی فرهنگی
۰/۰۵	۰/۰۷	۰/۰۵	O33	استفاده فرهنگ شهروندی و شهرنشینی در مناطق حاشیه‌نشین از طریق آگهی‌نماهای شهرداری و تبلیغات مناسب در زمینه فرهنگ عمومی
۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۳	O34	تأسیس کانون‌های فرهنگی هنری و ایجاد تشکل‌های فرهنگی
۰/۰۸	۰/۰۵	۰/۰۵	O35	فرهنگ غنی ایرانی اسلامی
۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۵	O36	توجه به نخبگان فرهنگی هنری در محلات
۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۵	O37	ایجاد نمایشگاه جهت پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و نمایشگاه قرآن و عترت - کتاب
۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۳	O38	برگزاری دوره‌های آموزشی فرهنگی
۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۴	O39	بهره‌گیری از معلمان باتجربه و بانگیزه
۰/۰۷	۰/۰۷	۰/۰۷	O40	اجرای برنامه‌های نشاط اجتماعی: کودک و نوجوان - جنگ شادی - هنرهای تجسمی ...
۰/۰۳	۰/۰۳	۰/۰۳	O41	امکان ارتقاء هنرهای تجسمی نمایشی با فعالیت بیشتر ارشاد و حوزه هنری
۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	O42	افزایش چابکی اداره کل متولی در ارائه خدمات فرهنگی و دینی.
۰/۰۶	۰/۰۴	۰/۰۴	O43	اجرای برنامه‌های تحکیم هویت فرهنگی در مناطق حاشیه‌نشین توسط سازمان‌ها
۰/۰۳	۰/۰۳	۰/۰۳	O44	گسترش فرهنگ کتاب‌خوانی
۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	O45	تلاش برای آموزش سبک زندگی سالم برای زنان و کودکان
۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۴	O46	ایجاد پیش‌دستانی و دبستان
۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۵	O47	ایجاد مؤسسات قرآن و عترت برای تربیت دینی نوجوانان و جوانان
۰/۰۲	۰/۰۲	۰/۰۲	O48	برگزاری همایش‌های سالیانه مؤسسات فرهنگی هنری در محلات حاشیه‌نشین
۰/۰۷	۰/۰۷	۰/۰۷	O49	برگزاری هفته‌های فرهنگی با محوریت اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی - شهرداری ...
۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۴	O50	تأسیس دانشگاه علمی کاربردی در مناطق
۰/۰۵	۰/۰۳	۰/۰۳	O51	بهره‌گیری از ظرفیت بالای هنر به‌ویژه تئاتر جهت انسجام و نشاط در محلات
۰/۰۷	۰/۰۷	۰/۰۵	O5۲	استفاده از بسترهای مساجد برای گسترش فعالیت‌های فرهنگی توسط امور تبلیغات اسلامی

همان‌طور که در جدول شماره (۳) ملاحظه می‌گردد، نتایج نشان می‌دهد که از فرصت‌های بعد فرهنگی که بیشترین امتیاز را به دست آورده است می‌توان به «توجه به اجرای مهندسی و پیوست فرهنگی در مناطق حاشیه‌نشینی؛ اجرای برنامه‌های نشاط اجتماعی و شادی و برگزاری هفته‌های فرهنگی در محلات با محوریت اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی - شهرداری» در مناطق سه‌گانه (۱۰، ۱۲ و ۱۴) اشاره نمود.

۷۲... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال شانزدهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۱

از طرف دیگر، همان‌طور که در جدول شماره (۴) آمده است، مهم‌ترین عوامل بیرونی (تهدیدها) در مورد حاشیه‌نشینان شهر اصفهان به دست آمد. برای تعیین مؤثرترین مؤلفه بر توانمندسازی محلات در مناطق حاشیه‌نشین و تعیین مناسب‌ترین راهبرد برای غلبه بر مسائل و مشکلات از مجموع امتیاز وزنی استفاده شده است.

جدول شماره (۴) ماتریس ارزیابی تهدیدهای بعد فرهنگی

نمره منطقه			کد نمایشگر	عوامل بیرونی: تهدیدها
۱۰	۱۲	۱۴		
۰/۰۶	۰/۰۴	۰/۰۴	T28	ضعف توجه متولیان امور فرهنگی به نیازهای فرهنگی هنری محلات حاشیه‌نشین
۰/۰۳	۰/۰۳	۰/۰۳	T29	ترک تحصیل به دلیل فشارهای اقتصادی
۰/۰۸	۰/۰۸	۰/۰۸	T30	ضعف برنامه‌ریزی فرهنگی در مناطق حاشیه‌نشین توسط ادارات کل متولی
۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۴	T31	شکل‌گیری گروه‌های فرهنگی مخرب
۰/۰۸	۰/۰۵	۰/۰۵	T32	ضعف ترویج فرهنگ والای دینی
۰/۰۷	۰/۰۵	۰/۰۵	T33	ضعف توجه به برنامه‌های مصون‌سازی فرهنگی توسط سازمان‌های ذی‌ربط
۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۵	T34	ضعف توجه به تقویت آداب و رسوم محلی
۰/۰۵	۰/۰۳	۰/۰۳	T35	ضعف توجه به برنامه‌های دگرگونی فرهنگی
۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	T36	وجود فرقه‌های انحرافی در حوزه عقاید و عرفان‌های نوظهور
۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۵	T37	الگوگیری‌های فرهنگی نامتعارف
۰/۰۳	۰/۰۳	۰/۰۳	T38	چشم و هم‌چشمی‌های فرهنگی با سایر مناطق شهری
۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	T39	گسترش فرهنگ غرب‌زدگی و تهاجم فرهنگی از طریق رسانه‌های مجازی و ماهواره
۰/۰۲	۰/۰۲	۰/۰۲	T40	وجود باندهای خرید و فروش عتیقه‌جات
۰/۰۸	۰/۰۵	۰/۰۵	T41	فقر فرهنگی در جهت افزایش ناهنجاری‌های فرهنگی در محلات (وجود خرافات - دعانویسی - فالگیری)
۰/۰۵	۰/۰۳	۰/۰۳	T42	ضعف آمیختگی با شهروندان سایر مناطق (ارتباط فرهنگی ضعیف با سایر مناطق)
۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۴	T43	ضعف توجه میراث فرهنگی به محلات حاشیه‌نشین
۰/۰۷	۰/۰۷	۰/۰۷	T44	ضعف سرمایه‌گذاری در زمینه‌های فرهنگی
۰/۰۷	۰/۰۷	۰/۰۷	T45	ضعف توجه دانشگاه‌ها به اجرای برنامه‌های فرهنگی در محلات حاشیه‌نشین
۰/۰۸	۰/۰۸	۰/۰۸	T46	تحریک افراد ناآگاه و آسیب‌رسانی به اماکن عمومی از طریق فضای مجازی و ماهواره
۰/۰۹	۰/۰۶	۰/۰۶	T47	ضعف حمایت لازم از فعالان حوزه‌ی فرهنگ در محلات حاشیه‌نشین
۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۵	T48	اولویت‌دار بودن مسائل اقتصادی و سیاسی نسبت به فرهنگ در سطح جامعه
۰/۰۳	۰/۰۳	۰/۰۳	T49	تولید و توزیع محصولات مخرب فرهنگی

همان‌طور که در جدول شماره (۴) ملاحظه می‌گردد، نتایج نشان می‌دهد که از تهدیدهای بعد فرهنگی که بیشترین امتیاز را به دست آورده است می‌توان به «ضعف برنامه‌ریزی فرهنگی در مناطق حاشیه‌نشین توسط ادارات کل متولی؛ ضعف سرمایه‌گذاری در زمینه‌های فرهنگی و تحریک افراد ناآگاه و

73..... بررسی راهبرد های توانمند سازی فرهنگی در مناطق حاشیه نشین شهر اصفهان

آسیب رسانی به اماکن عمومی از طریق فضای مجازی و ماهواره» در مناطق سه گانه (۱۰، ۱۲ و ۱۴) شهر اصفهان به عنوان تهدیدهای بعد فرهنگی شناسایی گردید.

آنچه مشهود است مجموع امتیازات عوامل داخلی و خارجی در مقایسه مناطق سه گانه شهرداری شهر اصفهان بر اساس شاخص های تعیین شده متفاوت بوده است و می توان نتایج آن را بر اساس جدول شماره (۵) ترسیم نمود.

جدول شماره (۵) ماتریس عوامل داخلی و خارجی فرهنگی به تفکیک منطقه

مناطق تحت پوشش	نقاط قوت	نقاط ضعف	جمع عوامل درونی	فرصت ها	تهدیدها	جمع عوامل بیرونی
۱۰	۱/۱۹	۱/۷	۲/۸۹	۱/۳۴	۱/۲۳	۲/۵۷
۱۲	۱/۱	۱/۳۷	۲/۴۷	۱/۳۵	۱/۰۷	۲/۴۲
۱۴	۰/۹۵	۱/۴۲	۲/۳۷	۱/۱۹	۱/۰۶	۲/۲۵

همان گونه که در جدول شماره (۵) ملاحظه می گردد، مجموع امتیازها در مورد عوامل درونی و بیرونی به ترتیب متعلق به مناطق ۱۰، ۱۲ و ۱۴ است. در جمع بندی مجموع امتیازها در مورد منطقه شماره (۱۰) شهرداری اصفهان می توان اولویت های زیر را در جدول شماره (۶) مشخص نمود؛

جدول شماره (۶) اولویت عوامل داخلی و خارجی فرهنگی در منطقه ۱۰

نقاط قوت	کد	نمره	نقاط ضعف	کد	نمره	
عوامل درونی	- وجود مساجد -حسینیه - امامزاده و هیئت های مذهبی	S25	۰/۱۵	- افت ارزش های مذهبی اخلاقی	W55	۰/۲
	- وجود برنامه های مذهبی مناسب	S18	۰/۱۱	- عدم تناسب فرهنگی در ازدواج ها	W54	۰/۱
عوامل بیرونی	فرصت	نمره	تهدید	نمره	نمره	
	- فرهنگ غنی ایرانی اسلامی	O35	۰/۰۸	- ضعف حمایت لازم از فعالان حوزه ی فرهنگ در محلات حاشیه نشین	T47	۰/۱
	- برگزاری هفته های فرهنگی در محلات با محوریت اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی - شهرداری ...	O49	۰/۰۷	- ضعف برنامه ریزی فرهنگی در مناطق حاشیه نشین توسط ادارات کل متولی	T30	۰/۱

همان طور که در جدول شماره (۶) ملاحظه می گردد وجود مساجد -حسینیه - امامزاده و هیئت های مذهبی و وجود برنامه های مذهبی مناسبی از نقاط قوت اولویت دار و افت ارزش های مذهبی اخلاقی

75..... بررسی راهبرد های توانمند سازی فرهنگی در مناطق حاشیه نشین شهر اصفهان

مؤید عوامل داخلی به عنوان نقاط قوت بعد فرهنگی است. همچنین نمره نهایی ماتریس عوامل خارجی که بر روی محور ۷ ها ست از بعد فرهنگی ۲/۵۷ است که نشانگر قوت عوامل خارجی است؛ بنابراین بر اساس نتایج حاصل از بررسی جدول شماره (۶) در منطقه ۱۰ شهرداری امتیازها در عوامل داخلی بالاتر از ۲/۵ است که بیانگر وضعیت مناسب و رو به قوت است. ب

ر اساس این ماتریس استراتژی مورد استفاده تهاجمی (رشد و توسعه) است و حاکی از حرکت به یک وضعیت ایده آل است که با اتکا به آن می توان از تمامی نقاط قوت برای به حداکثر رساندن فرصت ها استفاده نمود.

در جمع بندی مجموع امتیازها در منطقه شماره (۱۲) شهرداری می توان اولویت های زیر را در جدول شماره (۷) مشخص نمود؛

جدول شماره (۷) اولویت عوامل داخلی و خارجی فرهنگی در منطقه ۱۲

نمره	کد	ضعف	کد	نمره	قوت	
۰/۱۱	W55	- افت ارزش های مذهبی اخلاقی	S25	۰/۱۵	- وجود مساجد - حسینه - امامزاده و هیئت های مذهبی	عوامل درونی
۰/۰۹	W60	- ضعف وجود کانون های فرهنگی	S18	۰/۱۱	- وجود برنامه های مذهبی مناسکی	
نمره		تهدید		نمره	فرصت	
۰/۰۸	T30 T46	- کمبود برنامه ریزی فرهنگی در مناطق حاشیه نشین توسط ادارات کل متولی - تحریک افراد ناآگاه و آسیب رسانی به اماکن عمومی از طریق فضای مجازی و ماهواره	O31	۰/۰۹	- توجه به اجرای مهندسی و پیوست فرهنگی در مناطق حاشیه نشینی	عوامل بیرونی
۰/۰۷	T44	- ضعف سرمایه گذاری در زمینه های فرهنگی	O32	۰/۰۸	- توجه به آسیب شناسی فرهنگی	

همان طور که در جدول شماره (۷) ملاحظه می گردد، وجود مساجد - حسینه - امامزاده و هیئت های مذهبی و وجود برنامه های مذهبی مناسکی از نقاط قوت اولویت دار و افت ارزش های مذهبی اخلاقی وضع وجود کانون های فرهنگی به عنوان نقاط ضعف اولویت دار را در منطقه (۱۲) نام برد. از طرف دیگر مهم ترین فرصت ها در این منطقه توجه به اجرای مهندسی و پیوست فرهنگی در مناطق حاشیه نشینی و توجه به آسیب شناسی فرهنگی و از تهدیدهای اولویت دار کمبود برنامه ریزی فرهنگی در مناطق

۷۶... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال شانزدهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۱

حاشیه‌نشین توسط ادارات کل متولی، تحریک افراد ناآگاه و آسیب‌رسانی به اماکن عمومی از طریق فضای مجازی و ماهواره وضع سرمایه‌گذاری در زمینه‌های فرهنگی اشاره نمود. جهت تعیین نوع استراتژی برخورد با عوامل درونی و بیرونی هر منطقه مورد مطالعه می‌توان از نمودارها به شرح ذیل استفاده نمود. همان‌طور که در نمودار شماره (۲) ملاحظه می‌گردد، نوع استراتژی بکار رفته در منطقه شماره (۱۲) شهرداری اصفهان را ملاحظه نمود.

نمره نهایی ماتریس ارزیابی عوامل خارجی فرهنگی	۴	بهبود شرایط محیطی با استفاده از توانمندی‌ها (موقعیت محافظه‌کارانه)				استفاده از توانمندی‌ها برای استفاده از فرصت‌ها (موقعیت تهاجمی)		
	۳							
	۲/۵							X
		کاهش نقاط ضعف و پرهیز از تهدیدات (موقعیت تدافعی)				بهبود سیستم‌های درونی با استفاده از فرصت‌های بیرونی (موقعیت رقابتی)		
	۲							
	۱							
		۱		۲	۲/۵	۳		۴
	نمره نهایی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی فرهنگی							
	Y							

نمودار شماره (۲) دریافت نوع استراتژی برخورد منطقه ۱۲

بر اساس داده‌های جدول (۷) که در نمودار شماره (۲) نیز نشان داده شده است جمع امتیازها و نمره‌های نهایی ماتریس داخلی که بر روی محور X ها ست در منطقه ۱۲ در بعد فرهنگی برابر با ۲/۴۷ است که مؤید ضعف عوامل داخلی فرهنگی است. همچنین نمره نهایی ماتریس عوامل خارجی که بر روی محور Y ها ست از بعد فرهنگی ۲/۴۲ است که نشانگر ضعف عوامل خارجی است؛ بنابراین بر اساس نتایج حاصل از بررسی جدول شماره (۱۲) در منطقه ۱۲ شهرداری، امتیازها در عوامل داخلی فرهنگی پایین‌تر از ۲/۵ است که نشانگر وضعیت نامناسب و رو به ضعف و نیاز به انجام برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌ها و اجرای امور فرهنگی است. بر اساس این ماتریس در بعد فرهنگی استراتژی تدافعی (در این حالت که

77 بررسی راهبرد های توانمند سازی فرهنگی در مناطق حاشیه نشین شهر اصفهان

نگران کننده ترین وضعیت است، نیاز شدیدی به ارزیابی مجدد، اصلاح ساختار و سیاست های راهبردی احساس می شود) و در بعد اجتماعی استراتژی رقابتی (نگهداری - حمایت بیرونی) را باید انتخاب کرد. در جمع بندی مجموع امتیازها در مورد منطقه شماره (۱۴) شهرداری می توان اولویت های زیر را در جدول شماره (۸) مشخص نمود؛

جدول شماره (۸) اولویت عوامل داخلی و خارجی فرهنگی در منطقه ۱۴

نمره	کد	ضعف	نمره	کد	قوت فرهنگی	
۰/۱۱	W55	-افت ارزش های مذهبی اخلاقی	۰/۱۱	S18 S2۰	-وجود برنامه های مذهبی مناسبی -ارزش ها هنجارهای قومی	عوامل درونی
۰/۱	W44	-کمبود برنامه های متنوع فرهنگی در مساجد	۰/۰۷	S25	-وجود مساجد -حسینیه - امامزاده و هیئت های مذهبی	
نمره		تهدید	نمره		فرصت	عوامل بیرونی
۰/۰۸	T46	- تحریک افراد ناآگاه و آسیب رسانی به اماکن عمومی از طریق فضای مجازی و ماهواره	۰/۰۹	O31	- توجه به اجرای مهندسی و پیوست فرهنگی در مناطق حاشیه نشینی	
۰/۰۷	T44	- ضعف سرمایه گذاری در زمینه های فرهنگی	۰/۰۷	O49	- برگزاری هفته های فرهنگی در محلات با محوریت اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی - شهرداری ...	

همان طور که در جدول شماره (۸) ملاحظه می گردد، وجود برنامه های مذهبی مناسبی، ارزش ها هنجارهای قومی و وجود مساجد -حسینیه - امامزاده و هیئت های مذهبی از نقاط قوت اولویت دار و افت ارزش های مذهبی اخلاقی و کمبود برنامه های متنوع فرهنگی در مساجد به عنوان نقاط ضعف اولویت دار را در منطقه (۱۴) نام برد. از طرف دیگر مهم ترین فرصت ها در این منطقه، توجه به اجرای مهندسی و پیوست فرهنگی در مناطق حاشیه نشینی و برگزاری هفته های فرهنگی در محلات با محوریت اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی - شهرداری و از تهدیدهای اولویت دار می توان به تحریک افراد ناآگاه و آسیب رسانی به اماکن عمومی از طریق فضای مجازی و ماهواره و ضعف سرمایه گذاری در زمینه های فرهنگی اشاره نمود. جهت تعیین نوع استراتژی برخورد با عوامل درونی و بیرونی هر منطقه مورد مطالعه می توان از نمودارها به شرح ذیل استفاده نمود. همان طور که در نمودار شماره (۳) ملاحظه می گردد، نوع استراتژی بکار گرفته شده در مورد حاشیه نشینان منطقه شماره (۱۴) شهرداری اصفهان را ملاحظه نمود.

کاهش نقاط ضعف و پررنگ‌تر شدن تهدیدات (موقعیت تدافعی)	۴	بهبود شرایط محیطی با استفاده از توانمندی‌ها (موقعیت محافظه‌کارانه)				استفاده از توانمندی‌ها برای استفاده از فرصت‌ها (موقعیت تهاجمی)			
	۳	-----				-----			
	۲	-----				-----			
	۱/۵	-----				-----			
	۱	کاهش نقاط ضعف و پررنگ‌تر شدن تهدیدات (موقعیت تدافعی)				بهبود سیستم‌های درونی با استفاده از فرصت‌های بیرونی (موقعیت رقابتی)			
		۱		۲	۱/۵	۳		۴	
				نمره نهایی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی فرهنگی					

نمودار شماره (۳) دریافت نوع استراتژی برخورد منطقه ۱۴

بر اساس داده‌های جدول (۸) که در نمودار شماره (۳) نیز نشان داده شده است جمع امتیازها و نمره‌های نهایی ماتریس داخلی که بر روی محور X ها ست در منطقه ۱۴ در بعد فرهنگی برابر با ۲/۳۷ است که مؤید ضعف عوامل داخلی فرهنگی است. همچنین نمره نهایی ماتریس عوامل خارجی که بر روی محور Y ها ست از بعد فرهنگی ۲/۲۵ است که نشانگر ضعف عوامل خارجی است؛ بنابراین بر اساس نتایج حاصل از بررسی جدول شماره (۸) در منطقه ۱۴ شهرداری امتیازها در عوامل داخلی پایین‌تر از ۲/۵ است که بیانگر وضعیت نامناسب و رو به ضعف است و نیازمند برنامه‌ریزی و اقدام در ابعاد فرهنگی است. بر اساس این ماتریس استراتژی تدافعی (در این حالت نیز که نگران‌کننده است، نیاز شدیدی به ارزیابی مجدد، اصلاح ساختار و سیاست‌های راهبردی احساس می‌شود) را باید انتخاب کرد.

بحث و نتیجه گیری

این تحقیق باهدف بررسی راهبردهای توانمندسازی فرهنگی در مناطق حاشیه‌نشین (۱۲، ۱۰، ۱۴) شهر اصفهان تدوین گردید و تعداد ۴۳ نفر تحت مصاحبه نیمه ساختاریافته قرار گرفت. در بررسی نخستین متناسب با جدول شماره (۱) از عوامل درونی مشخص شد که نقاط قوت تعیین شده شامل «وجود عوامل فرهنگی هویت‌بخش، وجود برنامه‌های مذهبی مناسبی و وجود مساجد - حسینیه - امامزاده و هیئت‌های مذهبی» در مناطق سه‌گانه (۱۰، ۱۲ و ۱۴) بیشترین میزان فراوانی را به دست آورده است. همچنین سه عامل مؤثر، ضعف برنامه‌های متنوع فرهنگی در مساجد؛ افت ارزش‌های مذهبی اخلاقی و ضعف تفکیک اتباع در مدارس در مناطق سه‌گانه (۱۰، ۱۲ و ۱۴) شهر اصفهان به‌عنوان نقاط ضعف بعد فرهنگی کشف گردید. از سوی دیگر در تحلیل عوامل بیرونی می‌توان به «توجه به اجرای مهندسی و پیوست فرهنگی در مناطق حاشیه‌نشین؛ اجرای برنامه‌های نشاط اجتماعی و شادی و برگزاری هفته‌های فرهنگی در محلات با محوریت اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی - شهرداری» در مناطق سه‌گانه (۱۰، ۱۲ و ۱۴) اشاره نمود. همچنین از مهم‌ترین تهدیدها «ضعف برنامه‌ریزی فرهنگی در مناطق حاشیه‌نشین توسط ادارات کل متولی؛ ضعف سرمایه‌گذاری در زمینه‌های فرهنگی و تحریک افراد ناآگاه و آسیب‌رسانی به اماکن عمومی از طریق فضای مجازی و ماهواره» به‌عنوان تهدیدهای بعد فرهنگی نام برد.

در مقایسه مناطق تحت پوشش علمی مشخص گردید مجموع امتیازها در منطقه ۱۰ با مجموع امتیاز درونی و بیرونی به ترتیب ۲/۸۹ و ۲/۵۷ بیش از سایر مناطق حاشیه‌نشین در منطقه ۱۰ و ۱۴ شهر اصفهان بوده است؛ بنابراین شرایط این منطقه به لحاظ توانمندسازی فرهنگی بهتر از سایرین بوده است. در مقابل وضعیت منطقه شماره (۱۴) ضعیف‌تر از سایر مناطق مورد مطالعه بود. به‌عبارت‌دیگر ویژگی‌های منطقه شماره (۱۰) می‌توان به وجود مساجد - حسینیه - امامزاده و هیئت‌های مذهبی با نمره ۰/۱۵ به‌عنوان مهم‌ترین نقطه‌ی قوت فرهنگی در رتبه‌ی اول و وجود برنامه‌های مذهبی مناسبی با نمره ۰/۱۱ حائز رتبه‌ی دوم در منطقه (۱۰) اشاره نمود؛ همچنین افت ارزش‌های مذهبی اخلاقی با نمره ۰/۱۵ مهم‌ترین ضعف فرهنگی و عدم تناسب فرهنگی در ازدواج‌ها با نمره ۰/۱۱ در رتبه‌ی دوم قرار دارد. از نظر فرصت؛ فرهنگ غنی ایرانی اسلامی با نمره ۰/۰۸ به‌عنوان مهم‌ترین متغیر و برگزاری هفته‌های فرهنگی در محلات با

محوریت اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی - شهرداری با نمره ۰/۰۷ در رتبه بعدی قرار گرفته است. به لحاظ تهدیدات فرهنگی؛ ضعف حمایت لازم از فعالان حوزه فرهنگ در محلات حاشیه‌نشین با نمره ۰/۰۹ مهم‌ترین تهدید و ضعف برنامه‌ریزی فرهنگی در مناطق حاشیه‌نشین توسط ادارات کل متولی با نمره ۰/۰۸ در رتبه بعدی قرار دارد. با توجه به شرایط مطلوب در منطقه شماره (۱۰) می‌توان گفت نتایج حاصله با تحقیقات داخلی شماعی، ملک‌ان و صادقی (۱۳۹۶) همسو بوده است. از طرف دیگر احیای شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی در توانمندسازی که نمود آن را در اجرای دقیق و مطلوب برنامه‌های مذهبی و مقابله با افت ارزش‌های اخلاقی در تحقیق حاضر عنوان نمود با نتایج تحقیقات فتح زاده و زاهد زاهدی (۱۳۹۶)؛ حیدری و همکاران (۱۳۹۹) و برقی (۱۳۹۹) همسویی نشان می‌دهد. در کلیت امر توانمندسازی زمینه‌ای برای گفتمان‌های اجتماعی و مشارکت‌های اجتماعی چند سویه با نظریه لی (۲۰۰۰) و تحقیق حاضر همسو بوده است.

از نقاط قوت در منطقه شماره (۱۲) می‌توان به وجود مساجد -حسینیه - امامزاده و هیئت‌های مذهبی و وجود برنامه‌های مذهبی مناسب اشاره نمود. در مورد نقاط ضعف حاصله به افت ارزش‌های مذهبی اخلاقی و ضعف وجود کانون‌های فرهنگی یاد نمود. همچنین توجه به اجرای مهندسی و پیوست فرهنگی و توجه به آسیب‌شناسی فرهنگی از مهم‌ترین فرصت‌های منطقه تلقی می‌شود. از سوی دیگر به لحاظ تهدیدات فرهنگی می‌توان به کمبود برنامه‌ریزی فرهنگی در مناطق حاشیه‌نشین توسط ادارات کل متولی و تحریک افراد ناآگاه و آسیب‌رسانی به اماکن عمومی از طریق فضای مجازی و ماهواره و ضعف سرمایه‌گذاری در زمینه‌های فرهنگی در این منطقه اشاره کرد. در این رابطه می‌توان گفت برنامه‌ریزی‌های چندگانه پیرامون کاهش معضلات پیرامونی در بحث توسعه مراکز حاشیه‌نشین در تحقیق حاضر با نتایج تحقیق برقی (۱۳۹۹) و حیدری و همکاران (۱۳۹۹) همسو بوده است. همچنین آسیب‌های اجتماعی مطرح‌شده در این نتایج حاصله تحقیق با نتایج آگیپلار و سانتوس (۲۰۱۴) همسو است. هرچند نتایج تحقیق خلیفا (۲۰۱۵) در زمینه ارتقاء استراتژی تکامل سکونتگاه‌های غیررسمی نیز مطابقت دارد. مهم‌ترین نقطه قوت فرهنگی در منطقه شماره (۱۴)، وجود برنامه‌های مذهبی مناسب و ارزش‌ها هنجارهای قومی و وجود مساجد -حسینیه - امامزاده و هیئت‌های مذهبی قرار دارد. افت ارزش‌های

81.....بررسی راهبرد های توانمند سازی فرهنگی در مناطق حاشیه نشین شهر اصفهان

مذهبی اخلاقی و کمبود برنامه‌های متنوع فرهنگی در مساجد از نقاط ضعف‌های اکتشافی در منطقه بود. همچنین در زمینه فرصت فرهنگی؛ توجه به اجرای مهندسی و پیوست فرهنگی در مناطق حاشیه نشینی و برگزاری هفته‌های فرهنگی در محلات با محوریت اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی - شهرداری مورد تأکید قرار گرفته است و از نظر تهدیدات فرهنگی؛ تحریک افراد ناآگاه و آسیب‌رسانی به اماکن عمومی از طریق فضای مجازی و ماهواره و ضعف سرمایه‌گذاری در زمینه های فرهنگی اشاره کرد. در این رابطه حذف مناطق کم برخوردار به نظر ویکتور (۲۰۱۵) تناسبی با نتایج حاصله تحقیق حاضر نشان نمی‌دهد و در مقابل توسعه همه‌جانبه اجتماعی و سیاسی در تحقیق آریا فر و خواجه سروی (۱۳۹۹) با توسعه فرصت‌های فرهنگی و کاهش تهدیدهای فرهنگی تحقیق حاضر همسو است.

با توجه به استراتژی‌های حاصله در مناطق سه‌گانه مورد مطالعه پیشنهادهایی راهبردی در این راستا مطرح می‌گردد؛ از یک طرف، ضرورت نهادینه‌سازی فرهنگ کار و فعال‌تر نمودن متولیان امور فرهنگی برای برنامه‌ریزی دقیق در جهت برگزاری کارگاه‌های آموزشی ارتقای مهارت‌های مورد نیاز، تلاش در جهت گفت‌وگو سازی توسعه فرهنگی صورت پذیرد. از طرف دیگر با به کارگیری از فناوری جدید، شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌ای در توسعه فرهنگی در جهت اجرای سند توسعه فرهنگی این مناطق توسط کارگروه تخصصی ویژه و استفاده از متخصص مدیریت استراتژیک فرهنگی جهت مشاوره در امر طراحی، اجرا و پایش سند تحول توسعه فرهنگی تسهیلات لازم معمول گردد. همچنین، در جهت تقویت ارزش‌های دینی می‌توان به تأمین منابع انسانی و مالی مورد نیاز توسعه فرهنگی و ارتقای مهارت‌ها و برنامه‌ریزی در راستای توجه به ضروریات دینی (نماز، روزه، حجاب و عفاف و حجاب، امر به معروف و نهی از منکر...) درونی و علاقه قلبی با تمرکز بر اصل توحید محوری و توجه به اصول خودآگاهی و خدا آگاهی همت گماشت و به اجرا گذاشتن برنامه‌های دقیق در جهت پر نمودن اوقات فراغت مردم به‌ویژه اقشار آسیب‌پذیر دانشجویان، دانش آموزان (به صورت رسمی - غیررسمی) همت مضاعف داشت.

منابع

آریا فر، شهره؛ خواجه سروی، غلامرضا؛ (۱۳۹۹). «حاشیه‌نشینی و تأثیر آن بر توسعه سیاسی - اجتماعی در کلان‌شهر تهران». جامعه‌شناسی سیاسی ایران. ۱۲ (۲۸). ۱۷۰-۱۴۳.

۸۲... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال شانزدهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۱

- بزی، خدا رحم، کیانی، اکبر و صفرزایی، عبدالغنی. (۱۳۹۶) «ارزیابی راهبرد توانمندسازی حاشیه‌نشینان در بهسازی شهر زابل». جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای. ۷ (۲۳).
- برقی، شهریار (۱۳۹۹). «بررسی تأثیر برنامه‌های توانمندسازی در مناطق حاشیه‌نشین در افزایش مشارکت اجتماعی. مطالعه موردی: شهرستان پاکدشت». جغرافیا و روابط انسانی. ۳ (۲).
- توکلان، علی و مهری، انوشیروان، (۱۳۹۶)، «توانمندسازی ساکنان مناطق حاشیه‌نشین»، سومین اجلاس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری، شیراز.
- حیدری مکرر، حمید؛ اصغری لقمجانی، صادق؛ نسیمی، حمیدرضا؛ رشید فر، مهرداد؛ رزاق پور، نسیم؛ (۱۳۹۹). «بررسی چالش‌های حضور روستاییان در نواحی حاشیه‌ای شهری از دیدگاه شهروندان (مطالعه موردی: شهرستان زابل)». آمایش محیط. ۵۱ (۲). ۸۵ - ۱۱۰.
- ذوالفقاری، اکبر (۱۳۹۹). «تحلیل عوامل مؤثر بر آسیب‌های اجتماعی در ساختار کالبدی محلات حاشیه‌نشین شهر یزد». برنامه‌ریزی توسعه کالبدی. ۱۹ (۱۴). ۱۱۵ - ۱۲۸.
- رحیمی، کاظم؛ رضاپورسدره، مجتبی؛ موزن نسب، اسحاق؛ بدیعی، حسین (۱۳۹۹). «آسیب اجتماعی بافت‌های فرسوده، حاشیه‌نشین». ۳ (۲۸). ۱۶۱ - ۱۷۰.
- سلطانی، علی اکبر (۱۳۸۲). «امکان‌سنجی، به‌کارگیری رهیافت‌های توانمندسازی در ساماندهی سکونت‌گاه‌های غیررسمی ناحیه‌ی گلشهر مشهد»، مجله‌ی مطالعات و پژوهش‌های شهری، ۲ (۳). ۱۱۹-۱۳۴.
- سید حسین زاده یزدی، سعید؛ یعقوبی، علی؛ (۱۳۹۹). «بررسی علل و پیامدهای حاشیه‌نشین در کلان‌شهرهای کشور (بررسی موردی: حاشیه‌نشین در کلان‌شهر مشهد)». راهبرد توسعه. ۳۵ (۶۴). ۳۲ تا ۶۶.
- شماعی، علی؛ ملکان، جواد و صادقی، پریسا (۱۳۹۳). «راهبردهای توانمندسازی حاشیه‌نشینان شهری با استفاده از تکنیک QSPM (مطالعه موردی: شهرک شهدای سنقر)». اطلاعات جغرافیایی. ۲۳ (۹۰). ۲۵-۴۰.
- صرافی، مظفر (۱۳۸۷) «ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی کشور در پرتو حکمروایی خوب شهری»، فصلنامه هفت شهر، ۲ (۲۴). ۱۳-۴.
- عباسی، زهرا (۱۳۹۹). «برنامه‌ریزی راهبردی به‌منظور توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی مطالعه موردی: شهرک پیام نور دزفول». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید چمران اهواز، رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری.
- فتح زاده، حیدر و زاهد زاهدانی، سید سعید. (۱۳۹۶). «توانمندسازی محلات حاشیه‌نشین. محلات حاشیه‌نشین سیلاب، احمدآباد و یانوق دره سی تبریز». دو فصلنامه پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر. ۴ (۶). ۸۸ - ۶۴.
- قرخلو و میره (۱۳۸۶)، «حاشیه‌نشین چالشی فرا روی توسعه پایدار شهری. (با تأکید بر کلان‌شهر اهواز)». مجله جغرافیا. ۴ (۱). صفحه ۱۳۳ - ۱۱۳.

83.....بررسی راهبرد های توانمند سازی فرهنگی در مناطق حاشیه نشین شهر اصفهان

کلانتری، میترا (۱۳۹۷). «بررسی شاخصه های توسعه پایدار در محله های حاشیه نشین مطالعه موردی: محله قلعه کامکار قم». شهر پایدار . ۱(۳). ۸۱-۹۴.

مراد زاده، عبدالباسط؛ قاسمی، محمد؛ سالار زهی، حبیب اهل؛ یعقوبی، نور محمد؛ بذرافشان، جواد (۱۳۹۷). «توانمندسازی اجتماع محور: ارزیابی ظرفیت سرمایه اجتماعی ذینفعان محلی، مدیریت سرمایه اجتماعی». ۵(۴). ۵۲۲-۵۰۳.

محمدی تیراندازه، مینو؛ صادقی سقدل، حسین؛ عصارى آرانی، عباس؛ رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا (۱۳۹۹). «بررسی مؤلفه‌های مؤثر کلان اقتصادی بر روند حاشیه‌نشینی بعد از انقلاب اسلامی». جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای. ۳۶(۲۲). ۱۲۴-۱۰۳.

Agbola, Tunde. & santus, Elijah. (2014) Urbanization, Slum Development and Security of Tenure: The Challenges of Meeting millennium Development Goal 7in etropolitan Lagos, Nigeria, This Chapter is from the volume: De Sherbiniin.

Chakraborty A. Wilson, B. Sarraf, S. Arnab Jana, A. (2015), Open data for informal settlements: Toward a userBs guide for urban managers and planners, Journal of Urban Management, Volume 4, Issue 2, December 2015, Pages 74- 91

Dabovik, Ieda, & Sliozas Segundo, Flick, Edgard. (2014) SWOT Analysis of the services provided by E- government sites in Brazil, Computer Science, Vol.33, pp.130-135.

Fiterman, D (2000), empowerment andpoverty reduction: A source book, theword band, Washington D. Unsafe areas. Habitat international ` vol. 30` pp: 1- 10.

Grünwald.Peter D. (2004), Game theory, maximum entropy, minimum discrepancy and robust Bayesian decision theory." Ann. Statist. 32 (4) 1367 - 1433, August 2004.

Khalifa, M. (2015), Evolution of informal settlements upgrading strategies in Egypt: From negligence to participatory development, Ain Shams Engineering Journal, Volume 6, Issue 4, December 2015, Pages 1151-1159.

Lee, J.(2000), An analysis of informal settlement upgrading and critique of existing methodological approaches, Original Research Article habital International, Volume 26, Issue 3. 209.

Narayan, D(2002),empowerment andpoverty reduction:A source book, theword band,Washington D.Unsafe areas. Habitat international ` vol. 30` pp: 1- 10.

Victor. U. (2015) Developing Strategies for the Future of Healthcare in Turkey by Benchmarking and SWOT Analysis, Social and Behavioral Sciences, Vol.150, pp.230-240.